

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLAVISTIKO

NATAŠA VUKAJLOVIĆ

»87 pesama« Miodraga Pavlovića

Diplomsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Đurđa Strsoglavec

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: *Južnoslovanski
študiji*

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Đurđi Strsoglavec za strokovne napotke in svetovanje pri nastajanju diplomske naloge.

Za finančno in predvsem moralno podporo hvala mojim staršem.

Hvala Ivani, s katero sva se med študijem skupaj prebijali do cilja.

SAŽETAK

Posle završetka Drugog svetskog rata jugoslovenska književnost bila je pod velikim uticajem vanknjiževnih činjenica. Važan izvor ideja bio je realizam, a ograničenja koja su proizlazila iz ideologije vremena bila su vezana na tematiku, tehniku, formu i stil pisanja. Kada je uticaj vanknjiževnih činjenica počeo da slabi, književnost je dobila mogućnost da se razvija samostalnije. Do najznačajnije promene došlo je sa pesničkom zbirkom »87 pesama« Miodraga Pavlovića. Njegov opus je raznovrstan po motivima i temama jer ga interesuje nacionalna, slovenska, helenska, vizantijska, pravoslava i evropska tradicija. Pored mnogobrojnih pesničkih knjiga pisao je i romane, priče, eseje, kritike i antologije. Delovao je i kao teoretičar jer je često razmišljao i pisao o svrsi poezije. Zbirka »87 pesama« sadrži 80 pesama koje su raspoređene u tri ciklusa. Njima se prenosi svet destrukcije, užasa, smrti i leševa i ističe se kaos, usamljenost čoveka u svetu i odsustvo osnovnih ljudskih vrednosti. Kroz cikluse se slika destrukcije postepeno umanjuje i time strahote rata postaju samo sećanje na nedavnu prošlost. U prvoj pesmi osećamo beznade i prazninu sveta, dok su u poslednjoj prisutni i nada i emocije.

KLJUČNE REČI: poezija, Miodrag Pavlović, srpska posleratna književnost, »87 pesama«

ABSTRACT

After the end of World War II the Yugoslavian literature was heavily influenced by extraliterary facts. An important source of ideas was realism, and restrictions created by the ideology of the time referred to subject matter, technique, form and style of writing. When the influence of the extraliterary facts started to wane, literature was given the opportunity to develop more independently. The most important change occurred with the Miodrag Pavlović's poetry collection "87 pesama ("87 Poems"). His work is diverse in terms of motifs and themes because he is interested in national, Slavic, Hellenic, Byzantine, Orthodox and European tradition. In addition to numerous books of poetry, he wrote novels, stories, essays, reviews and anthologies. He was also active as theoretician because he often thought and wrote about the purpose of poetry. His collection "87 pesama ("87 Poems") contains 80 poems arranged in three cycles. They spread the world of destruction, chaos, terror, death, corpses, and highlight chaos, loneliness of man in the world and absence of basic human values. Through cycles, the image of destruction is gradually decreased and the horrors of war become just the memory of the recent past. In the first song the hopelessness and the emptiness of the world is felt, while the hope and emotions are present in the last one.

KEY WORDS: poetry, Miodrag Pavlović, Serbian post-war literature, "87 pesama"

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. POSLERATNA KNJIŽEVNOST	4
2.1. Posleratna poezija	5
3. MIODRAG PAVLOVIĆ.....	8
4. POETIKA MIODRAGA PAVLOVIĆA.....	10
5. 87 PESAMA.....	13
5.1. Slobodni stihovi	14
5.1.1. Šuma prokletstva	15
5.1.2. Ljubavi.....	17
5.1.3. Prizori	18
5.2. U prozi	19
5.3. Rime.....	21
7. ZAKLJUČAK	24
8. POVZETEK	26
9. LITERATURA I IZVORI.....	30

1. UVOD

Posle završetka Drugog svetskog rata, srpski pisci stvarali su književnost koja se zadržavala u okvirima konvencionalnog. Na nju su uticali spoljašni događaji i prilike, te ideologija vremena koja je postavljala zahteve da književnost mora uvažavati realizam i biti socijalno angažovana, a iz toga su proizlazila i ograničenja vezana na formu, tehniku i stil. I posleratna poezija bila je zahvaćena spoljašnim prilikama, pa je pre svega bila utilitarna, kolektivna i narodska, dakle u skladu sa ideologijom. 1952. godine izlazi pesnička zbirka Miodraga Pavlovića »87 pesama« koja zajedno sa još dve knjige, »Kora« Vaska Pope i »Reč i vreme« Zorana Mišića, pravi zaokret u književnosti i započinje novi pravac koji je obeležio stvaranje 50-ih i 60-ih godina prošlog veka. Miodrag Pavlović je pisac priča, romana, drama, putopisa, eseja, studija, antologija, a pre svega četrdesetak pesničkih zbirki. Njegov opus je po temama, oblicima i motivima veoma raznovrstan. On je utemeljivač srpskog modernog pesništva i mišljenja o poeziji.

U ovom diplomskom radu bavićemo se pre svega s njegovom prvom pesničkom zbirkom »87 pesama« koja je u srpsku poeziju unela originalnost u načinu pevanja, sadržini, formi, stilu i mišljenju. U zbirci se prenosi svet destrukcije, razaranja, užasa, straha i smrti i ističe se uništenost osnovnih ljudskih vrednosti te širenja zla, a njeni glavni motivi su rat, tamnice, leševi, smrt, strah, kaos.

Svrha rada je predstaviti pesničku zbirku i prikazati primere koji dokazuju da je originalna, drugačija i da donosi specifičnu atmosferu koja do tada nije bila prisutna u srpskoj posleratnoj književnosti.

Prvi deo diplomskog rada posvećen je posleratnoj književnosti i poetici Miodraga Pavlovića, a drugi će se odnositi na njegovu prvu zbirku »87 pesama«. Rad je nastao pomoću već postojeće stručne literature i analize pesničke zbirke.

2. POSLERATNA KNJIŽEVNOST

Posle završetka Drugog svetskog rata jugoslovenska književnost bila je okupirana spoljašnjim prilikama, dakle aktuelnim istorijskim, društvenim i političkim događajima. Pobjeda komunizma dovela je do uspostavljanja socijalističkog društvenog režima. Taj je književnosti postavljao neke vrste zahteva, pa su pisci uglavnom nastojali da se približe tim zahtevima. Važan izvor ideja bio je realizam, a tematika bila je vezana na socijalnu angažovanost, NOB i okupaciju. Iz tih tematskih i ideoloških ograničenja proizlazila su i ograničenja vezana za pristup, formu, tehniku i stil (Deretić 2004: 1147).

Realizam je ostao važan segment posleratne književnosti i književnog razvoja, jer je imao sposobnost transformacije da u različitim epohama ima različita značenja. Zato se je uprkos svim promenama u srpskoj i jugoslovenskoj književnosti ipak održao. Skladno s promenama političkih i filozofskih ideja, izmenio se i realizam, pa je tako bio u posleratnoj književnosti uslovljen senzibilitetom modernog čoveka. Spreman je bio da prihvati sve što ga približava čoveku i istini o njegovom položaju i odbaci težnju za sopstvenom slobodom (Palavestra 1972: 7–9).

Prvih nekoliko posleratnih godina prevladavali su pisci s levice, ali među njima nije bilo pisaca većeg značaja. Teme su bile u skladu s ideologijom, dakle socijalne, revolucionarne i patriotske, te teme obnove i izgradnje. Među autorima možemo izdvojiti Čedomira Minderovića (1912–1966), Tanasiju Mladenovića (1913–2003), Skender Kulenovića (1910–1978) i Dušana Kostića (1917–1996) (Petković 2000: 124–125).

Do promene takvog stanja dolazilo je postepeno, u skladu s političkom promenom, naročito posle sukoba s Kominformom 1948. godine kada je uticaj sovjetske književnosti socijalističkog realizma počeo da slabi. Do tada je pod uticajem vanknjiževnih činjenica vladala književna sloga, a kada su pravila koja su proizlazila iz političke situacije počela da popuštaju, došlo je do književnog rata. Na jednoj strani bili su takozvani »realisti« koji su se zalagali za tradicionalan model književnosti, a na drugoj »modernisti« koji su se zalagali za obnovu predratne književne avangarde. Glavna borba između te dve strane vodila se putem različitih književnih novina: najpre

između »Književnih novina«, koje su izlazile od 1948. godine do danas i zalagale su se za »realističke ideje«, i novina »Mladost« koje su izlazile u periodu 1945–1952 i zalagale su se za »moderniste«. 1952. ulogu zaštitnika »modernističkih tendencija« preuzele su novine »Svedočanstva«, a od 1955. godine borba se vodila između »Dela« i »Savremenika«. Književnost se je tako vremenom postepeno menjala, i to ne samo »modernistička« koja je bila otvorenija za novosti, već i »realistička«. Osnovna obeležja književnosti postala su estetizam, formalizam i avangardizam, a uzore su književnici nalazili u međuratnom ekspresionizmu i nadrealizmu, te u stranim modernim piscima (Deretić 2004: 1148).

U posleratnom književnom stvaranju predratni pisci zauzimaju glavno mesto i od 50-ih godina dalje objavljuju najveći broj dela zbog kojih postaju značajni pisci. Iako književnost 50-ih godina prošloga veka izgleda kao nastavak onoga što je započeto već u 20-im godinama, ipak nema toliko novih ideja, istraživanja i uglavnom se može osetiti borba za prevlast među književnicima. Nije se izrazila toliko u književnim stilovima, manifestima i publicistici, već su se iz nje uglavnom istakli pojedini pisci sa svojim idejama (Deretić 2004: 1149).

2.1. Posleratna poezija

Posleratna poezija bila je, kao i sva književnost, zahvaćena istorijskim i političkim zbivanjima. Pre svega, morala je da bude pragmatična, utilitarna i narodska, dakle u skladu sa ideologijom vremena. Takav način pisanja zabeležen je u zborniku »Poezija mladih« (1948) u kojem su objavljene pesme mladih pesnika iz jugoslovenskog prostora. Uglavnom su kolektivnog raspoloženja i bez mnogo individualnosti, s temama rata i ponovne izgradnje društva, a po obliku narativne i deskriptivne (Deretić 2004: 1168). Iz zbornika za primer navodimo nekoliko stihova iz pesme Vide Brestove „Vetru“:

»Reci, veter, tam na daljnem vzhodu,
ko dospeš do dragega Stalina,
da svobodo tudi mi gradimo,
mladi, krepki, – Titova mladina«
(Poezija mladih 1948: 27).

Prvi oblik suprostavljanja tom načinu pevanja bio je tradicionalan, dakle pesnici se okreću ličnim emocijama i otkrivaju svoju intimu. Bila je to poezija subjektivnog lirizma i u početku nije mogla da se ispolji javno, već samo skriveno. Pesnici su, često oni isti koji su pisali kolektivnu poeziju, prešli na lično, elegično, melanholično, boemstvo..

»Pesnicima je zamerano da neguju dve poezije, jednu javnu, a drugu za privatnu upotrebu, jednu koja se daje u štampu, drugu što se čita po kafanama ili u ‚divljim kružocima‘: prva je o ‚naporima naših radnih ljudi u borbi za socijalizam‘, a druga je ‚takozvana lična poezija‘.« (Deretić 2004: 1147).

U prvu posleratnu generaciju pesnika svrstavamo Stevana Raičkovića (1982–2007), Ristu Tošovića (1923–1986), Slavka Vukosavljevića (1927–2004), Svetislava Mandića (1921–2003), Slobodana Markovića (1928–1990), Branka V. Radičevića, Miroslava Antića (1932–1986) i druge (Deretić 2004: 1169).

U 1952. i 1953. godini dolazi do velikog preokreta u srpskoj književnosti i započinje se nov pravac koji je obeležio stvaranje 50-ih i 60-ih godina prošloga veka. Izlaze naime tri prevratničke knjige, pesnička zbirka »87 pesama« Miodraga Pavlovića, pesnička zbirka »Kora« Vaska Pope i knjiga kritika i eseja »Reč i vreme« Zorana Mišića.

»Ono što su Rakić i Dučić bili za našu poeziju na samom početku ovog veka, ono što su Crnjanski i Rastko Petrović značili dve decenije docnije, to su bez sumnje u sredini ovoga veka Miodrag Pavlović i Vasko Popa: pokretači, zaokretači, modernizatori, istraživači i tvorci.« (Mihajlović 1971: 13).

Vasko Popa (1922–1991) je najviše preveden srpski pesnik dvadesetog veka i najpoznatiji u modernim svetskim književnostima. Za njega su karakteristični alogični spojevi i sintagme, težnja za stegnutim izrazom te traženje pesničkih izvora na domaćem prostoru, u narodnoj poeziji, folklori i srednjovekovnoj književnosti. Kod njega, pesma se ne javlja sama za sebe, već se uklapa u veće celine, cikluse, knjige i opus, pa tek tako dobija pravi smisao i puno značenje. Prve dve knjige, »Kora« (1953) i

»Nepočin-polje« (1956), dočaravaju svet kao večno sukobište čoveka i neprijateljskih sila i najpoznatije su njegove zbirke (Deretić 2007: 315–316).

Interesantan je spor između Zorana Mišića i Milana Bogdanovića, odnosno, između moderniste i realiste. Mišić u svome tekstu brani Vaska Popu i brani Miodraga Pavlovića, govoreći da su nedostajale ličnosti koje će da unesu nešto novo, nešto veliko u književnosti. Ovi pesnici, zaista i jesu stvaraoci koji su se udaljili od trivijalnih tema, banalnih motiva, i koji, videćemo na specifičan način stvaraju svoja dela. Miodrag Pavlović jeste jedan od takvih.

3. MIODRAG PAVLOVIĆ

Rođen je 1928. godine u Novom Sadu, ali već od 1929. živi u Beogradu. Tu je pohađao osnovnu školu i gimnaziju te 1954. završio Medicinski fakultet. Umro je 17. augusta 2014. godine u nemačkom gradu Tutlingenu u kojem je s porodicom živeo poslednjih nekoliko godina života.

On je pisac priča, romana, drama, putopisa, eseja, studija i antologija, prevodilac je i avtor mnogobrojnih pesničkih knjiga. Oprobao se dakle u mnogim književnim oblicima i žanrovima i prevođen je na mnoge strane jezike. Njegova poezija je u istoj meri i klasična i moderna, zasnovana na pojedinačnom i kolektivnom iskustvu, ali izražava i lični pesnički senzibilitet. Negov opus je po temama, motivima i oblicima veoma raznovrstan. On je pesnik tradicije, interesuje ga nacionalna, slovenska, helenska, vizantijska, pravoslavna i evropska tradicija. I geografski raspon njegovog interesovanja je neverovatan:

»Po vertikali, Pavlovićeva mašta kreće se od limba, kroz razna podzemlja, skloništa, pećine i jaruge, pa do staništa različitih bogova u raznim vremenima i religijama, i slutnje raja. Teško je i u svjetskim razmjerama naći pjesnika ovakvih prostorskih i vremenskih raspona, a još teže proniknuti u njihov smisao i dati im korektno kritičko tumačenje.« (Delić 2010a: 11–14).

On je jedan od dvojice pesnika-prevratnika pedesetih godina prošloga veka i utemeljivač modernog pesništva i razmišljanja o poeziji. Prve pesme Miodraga Pavlovića objavljene su 1951. godine u časopisu »Mladost« koji je pripadao »modernističkoj struji«, a nekoliko pesama našlo se i u »Književnim novinama«. Neke od tih pesama bile su iduće godine objavljene u njegovoj prvoj pesničkoj zbirci »87 pesama«, dok je druge ostavio za drugu zbirku »Mleko Iskoni«. Iz toga se može zaključiti da je imao jasnu viziju o kompozicijama svojih pesničkih knjiga (Čolak 2010: 325). Pavlović sa svojom poezijom i esejima o poeziji pripada samom vrhu posleratnog srpskog pesništva.

1952. godine je s prvom zbirkom »87 pesama« u srpsku poeziju uneo originalnost pesničkog izraza. Zbirka je bila u skladu s modernim tokovima svetske poezije i

pokrenula je nove pesnike koji su delovali destruktivno u odnosu na književnu praksu socijalističkog realizma (Marković 1998: 5). Zajedno sa Vaskom Popom uveo je srpsku književnost u nešto što se danas zove neoavangarda, dakle uvažavala su se dostignuća avangarde dvadesetih i tridesetih godina prošloga veka, a pritom se nastojalo započeti nešto novo. Za razliku od avangarde u neoavangardi nije bilo skupnih nastupa ili programa koji bi odredili lirski stil (Vučković 2010: 21).

Posle zbirke »87 pesama« napisao i objavio je i druge mnogobrojne pesničke zbirke poput »Stub sećanja« (1953.), »Oktave« (1957.), »Mleko iskoni« (1963.), »Velika Skitija« (1969.), »Hododarje« (1971.), »Zavetine« (1976.), »Divno čudo« (1982.), »Ulazak u Kremonu« (1989.), »Knjiga staroslovna« (1989.), »On« (1989.), »Pesme o detinjstvu i ratovima« (1992.), »Međustepenik« (1994.) ...

Pavlović je od samih početaka svoga stvaranja izgrađivao i svoje teorijske poglede na poeziju, istoriju, filosofiju, religiju i kulturu, odnosno na čoveka. Često je razmišljao o smislu i svrsi poezije, te je tako napisao mnogo knjiga i eseja o poeziji i teoriji. Neki njegovi eseji mogu se smatrati kao dopuna ili objašnjenje značenja njegovih pesama i pesničkih zbirki, kao što je na primer knjiga eseja »Rokovi poezije« (1958.) dopuna prvih dviju Pavlovićevih zbirki. Poznate su i mnoge druge knjige eseja i kritika: »Poetika modernog« (1978.), »Ništitelji i svadbari« (1979.), »Hram i preobraženje« (1989.), »Eseji o srpskim pesnicima« (1992.), »Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji« (1993.)...

Bio je istraživač i antologičar, pa je tako i avtor nekoliko antologija: »Antologija lirske narodne poezije« (1989.), »Antologija moderne engleske poezije« (1957.), »Pesništvo evropskog romantizma« (1969.), »Boj na Kosovu« (1989.) i najznačajnije »Antologija srpskog pesništva od XIII do XX veka« (1964.).

Napisao je i dve knjige priča, »Most bez obala« (1956.) i »Bitni ljudi« (1995.), te drame »Igre bezimenih« (1963.) i »Koraci u podzemlju« (1991.).

Tokom života, za svoje delo dobio je brojne nagrade. Među njima izdvojićemo nekoliko najpoznatijih: Zmajeva nagrada 1969. za pesničku zbirku »Velika Skitija«, Diosva nagrada 1996., nagrada »Desanka Maksimović« 1996., Vukova nagrada 1998., nagrada

»Kruna despota Stefana Lazarevića« 2001., priznanje »Stefan Prvovenčani« 2003., Orden Svetog Save 2008., međunarodna »Petrarkina nagrada« 2012. (Miodrag Pavlović 2014).

4. POETIKA MIODRAGA PAVLOVIĆA

Jednom svojom pesmom Miodrag Pavlović na neki način predstavlja svoj programatski stav iz kojeg je nikla njegova poezija (Mihajlović 1971: 164):

»Dosta je tramvaja, grejalica i veštačkog mleka
dosta je bespuća i peska i prljavih reka
dosta je nečujnih reči i osmeha u senci
suviše dugo su pleteni lažni venci

Dosta je sitnog šljunka na opštoj stazi
odrecimo se koraka koji po navici gazi
dosta je plitkih poljubaca recimo ženi
dosta je cvrkuta u kestenu nad pivom što se peni

Budimo iskreni kao oblak kad nosi led
bolje iskrena žuč no sračunat bezbojan med
pevajmo ne znajući da li će odjeka biti
kriknimo ne znajući da krik treba biti«

(Pavlović 2002: 113).

Pesnik želi da poruči da je dosta potčinjenosti svim nametnutim dogmama koje su proizašle iz posleratne ideologije i politike, da treba stvarati po svom stvaralačkom nagonu i da treba u svet vratiti ljudske vrednosti. Pesnik nije želeo da prihvati nametnute oblike i teme i nije želeo da se povinuje postojećim modelima pisanja.

Njegovo osnovno pitanje koje ga prati tokom stvaranja jeste kako svet postoji, kako se otkriva čoveku i kakav je čovekov položaj u kosmosu. Odgovor na to pitanje Pavlović traži u otkrivanju početka ljudskog života na Zemlji, dakle pomoću arheologije, antropologije, istorije, umetnosti. Filozofska i kulturološka misao Pavlovića motivisana

je njegovom poetskom praksom, jer on misli o svojoj poeziji, o njenoj vrednosti, kulturnoj funkciji u istoriji, o njenom smislu i značenju (Radulović 2010: 136–139).

Pavlović piše hermetičku, eruditnu, eliptičnu i asocijativnu poeziju bez lirizma u njegovom uobičajenom smislu. Njegov pesnički centar je život koji je u senki, tamo gde su smrt, mrak, krv... Njegova poezija nema uzor u dotadašnjim pevanjima i od čitaoca traži da je oseti i shvati (Mihajlović 1971: 164–165). Prihvatao je različite pesničke postupke, a u srpsku poeziju uvodio je novu retoričnost koja je bila osnovana na ritmičkom nizanju apstrakcijskih slika i na pesničkom podsećanju na dramu subjekta u razorenom posleratnom gradskom ambijentu. Karakteristična je širina i otvorenost poetičko- kritičkih ideja, te oskudnost boja, pustoš gradskog ambijenta, osećanje praznine i mrtvila sveta. Pavlovićeva koncepcija poezije, njegova poetika, struktura pesme i pesnički jezik su klasični i klasicistički (Vučković 2010: 21–38).

Jedno od osnovnih Pavlovićevih poetičkih načela je raznovrsno prožimanje stihova s brojnim umetničkim i vanumetničkim tekstovima, čime se najviše bavijo avtor Đorđe Despić u knjizi *Poreklo pesme* (2008). Pavlović se oslanja na istoriju, tako književnu kao i kulturnu, društvenu i civilizacijsku, pa time možemo reći, da se u svojoj poeziji bavi čovekovim kulturno-istorijskim i duhovnim iskustvom i svetom (Despić 2008: 17). Pavlović u svojim delima ostvaruje intertekstualne relacije s antičkim mitom i književnošću, biblijskom književnošću, usmenom poezijom i srpskom srednjovekovnom istorijom, a pored toga i modernom litereturo. Poslednja se vidi već u prvoj Pavlovićevoj pesničkoj zbirci »87 pesama«.

U Pavlovićevim delima često možemo prepoznati uticaj engleskog pisca T. S. Eliota, jer su u njima na neki način objašnjene i predstavljene ideje iz Eliotovog čuvenog eseja »Tradicija i individualni talenat« (Despić 2008: 7). I Pavlović je naime vezan za tradiciju i ne želi je izbeći, kao ni Eliot. Eliot u svome eseju piše da i najindividualniji delovi pesama nekog pesnika mogu biti oni u kojima su mrtvi pesnici potvrdili svoju besmrtnost. Pavlović to, videćemo na primerima njegovih pesama i potvrđuje, čvrsto se oslanjajući na tradiciju: mitsku, hrišćansku, slovensku.

Avangardni pisci su tradiciju osporavali, a Pavlović se za nju zalagao jer ta, po njegovom mišljenju, delu može dati posebnu vrednost i trajnost, dok oslonac na sadašnjost to ne garantuje. O tome Pavlović često piše u svojim ranim esejima koji su objavljeni u knjizi »Rokovi poezije« (1958.), gde piše da se pisci ne mogu odvojiti od nje jer su vezani za nju, ali da joj se ne mogu ni povinovati i preterati u njenom poštovanju jer žive u drugom vremenu. Treba je dakle poštovati i biti umeren (Pavlović 1958: 10).

Po idealu celine i celovitosti Pavlović je u suprotnosti sa velikim delom moderne lirike. Moderna lirika je najčešće u znaku razdrobljenog viđenja sveta čiju je celinu teško uspostaviti, a Pavlović teži ka njenom uspostavljanju. Po tom pogledu Pavlović je bliži srednjovekovnom pesniku (Delić 2010b: 50).

Tragajući za novim izrazima i novim jezikom i ne zadovoljavajući se tadašnjim formalističkim zahtevima pesništva, Pavlović u svoje prve tri zbirke »87 pesama«, »Stub sećanja« i »Mleko iskoni« relizuje nove metode pesničkog oblikovanja. Nekada konciznost, dakle svođenje stiha na jednu sintagmu ili jednu reč oslikava vreme u kojem je nastala pesma, dakle vreme nemira, straha i rata, a kada se dođe do saznanja da ima nade za bolju budućnost, ton se smanjuje i razvija se rečenica (Paripović 2010: 365).

Versifikacija Pavlovićevih pesama ne podleže pravilima. Piše pesme koje imaju oblik klasičnih strofa, a ima i onih u kojima nema ni strofe, ni rime, ni interpunkcije, jer ni u svetu o kome se piše nema pravila.

Pavlović je u svojim ranim delima prvi ukazao na istinu da tek osvojeni prostori nisu idealni i da je život ljudi još uvek pod utiskom strašnih prizora iz rata i straha da bi se sve to ponovilo (Đorđević 1990: 59). Svoj imaginarni i apstraktni svet gradi pomoću realnih simbola, a ponekad dostiže i metafizički svet (Rakitić 1998: 10). Njegova poezija obuhvata dva suprotna pojma, imaginarno i racionalno. Posebno mesto imaju miti jer je poznavalac tako slovenske, kao i strane mitologije.

Pored racionalnog i imaginarnog, usporedno neguje i neke druge antonime poput optimizma i pesimizma, slobodnog i vezanog stiha te pojedinca i zajednice.

5. 87 PESAMA

Pesnička zbirka »87 pesama« bila je objavljena 1952. godine i donela je promene u dotadašnji način pevanja, sadržinu, formu, stil i mišljenje. »Zbirka donosi jedan novontološki pristup pesničkom stvaranju. Junak prve Pavlovićeve zbirke je usamljeni čovek koji je personifikovan na više načina« (Zorić 1998: 15). Glavni motivi su rat, tamnice, leševi, smrt i bekstvo, a oseća se strah, kaos i usamljenost čoveka. Zbirka je avangardnog tipa, zato možemo Pavlovića svrstati u pesnike druge srpske, evropske i svetske avangarde koja se razvila posle Drugog svetskog rata (Petrov 2010: 68).

U zbirci se prenosi svet destrukcije, haosa, užasa, straha i smrti i ističe se odsustvo osnovnih ljudskih vrednosti te širenja zla. Prevladavaju slike raspadanja, razbacanih predmeta, ostataka, delova ljudskih tela, ljudskih krikova.

Zbirka je u posleratnu književnost donela nešto potpuno novo, do tada još nepoznato. Time je izazvala mnoge kritike i rasprave, a uglavnom je nailazila na nerazumevanje pa time i neprihvatanje. Poznati kritičari su se često bavili zbirkom i uglavnom joj upućivali negativne kritike. To su bili na primer Miloš Bandić, Zoran Gavrilović i Vlado Dubrovčanin, a jedan od retkih koji je zbirci upućivao pozitivne kritike bio je Borislav Mihajlović Mihiz (Čolak 2010: 325).

Pavlović pesme u zbirci gradi na specifičan način, asociativnim nizanjem već spomenutih motiva rata, tamnica, smrti, leševa, straha... Zbirka upozorava na represiju nad čovekom i njegovim dotadašnjim ostvarenjem te na odsustvo osnovnih ljudskih vrednosti. Značajna tema je čovekovo traženje sopstvene identitete te smisla života pomoću istorije čovečanstva.

I u formalnom smislu zbirka donosi novosti i specifična je u tome što obuhvata raznovrsne oblike pesama, stihove i strofe. Neke pesme pisane su slobodnim stihovima, druge imaju oblik soneta, madrigala, psalama, epitafa, a ima čak i pesama u prozi.

»Mogli bismo to da posmatramo iz više uglova: kao pesnikovu težnju za bogastvom sadržaja i forme, kao oprobavanje jezičnih mogućnosti u različitim pesničkim oblicima, kao isticanje raskola, destrukcije i haotičnosti sveta u kojem je stvarana, pa se to prenosi

i na koncepciju čitave zbirke, ili pak potrebu za ukorenjenošću sopstvene poezije posezanjem i za tradicionalnim oblicima.« (Paripović 2010: 357).

Stih često čini samo jedna reč ili sintagma, dakle rečenične strukture se razbijaju i svedene su na najosnovnije jedinice. Time pesnik dostiže fragmentiranost koja nas navodi da svakoj reči pronalazimo smisao i izražava haotičnu situaciju vremena. Evocira nas na osećanje straha kojim je suočen lirski subjekt. Većina pesama nema ni interpunkcije što još pojačava osećanje haotičnosti vremena (Paripović 2010: 354–355).

Zbirka sadrži osamdeset pesama koje su raspoređene u tri ciklusa. Imena ciklusa ukazuju na versifikacijske osobine pesama koje se nalaze u ciklusu:

I Slobodni stihovi,

II U prozi,

III Rime.

Od prve do poslednje pesme, kroz cikluse, postepeno se umanjuje slika destrukcije, smrti, leševa i ranjenih tela, a prelazi se na uređenije i smirenije rime u sonetima, madrigalima i nokturnu. Strahote rata postaju samo sećanje iz nedavne prošlosti, a tela i kosture zamenjuju žensko telo, plodnost, čovečnost, humanizam i emocija. Zbirka počinje sa beznađem, a završava se s nadom (Šeatović-Dimitrijević 2010: 321).

5.1. Slobodni stihovi

Prvi ciklus nazvan je »Slobodni stihovi« i sadrži pesme koje uglavnom nemaju ni naslov, ni interpunkciju. Time, kao što smo već spomenuli, dočarava se destruktivna i haotična situacija vremena. Ciklus se deli na tri podciklusa, čija imena ukazuju na tematiku pesama: »Šuma prokletstva«, »Ljubavi« i »Prizori«. Zorić piše da »Slobodni stihovi kod Pavlovića predstavlja uzaludnost čovekove pobune protiv besmisla« (Zorić 1998: 16).

5.1.1. Šuma prokletstva

Prvi podciklus »Šuma prokletstva« sadrži 16 pesama u kojima su stihovi slobodni, kratki, izlomljeni i nalaze se na granici sna i jave te racionalnog i iracionalnog. Time se oslikava rasulo sveta destrukcije, bede i egzistencijalne ugroženosti. Atmosfera je teška i strašna, a u njoj se nalaze pesničke slike raskomadnog tela, krikova, smrti, ratnih i posleratnih stanja... Tako je sintagma »Šuma prokletstva« dobro odabrana jer oslikava tematiku i emociju podciklusa, predstavlja dakle realan svet u kome se oseća beznade (Šeatović-Dimitrijević 2010: 313–315). Većina pesama nema naslova i interpunkcije.

Prva pesma zbirke nema naslov, ali je poznata pod imenom »Vihor« i jedna je najpoznatijih Pavlovićevih pesama. Kratka je, nije rimovana i dočarava nam realnost koja je zadesila ljude nakon tek završenog Drugog svetskog rata. Oslikava dakle destrukciju, kaos i košmar u svetu, a njen sadržaj predstavlja i uvod u sadržaj cele zbirke. Lirski subjekt se budi i nad njegovim krevetom je oluja. Budi se u košmarnu realnost sveta, dakle stradanje, propadanje i zlo. Suočava se sa činjenicom da zrele višnje padaju u blato jer su ljudi u ratu stradali i nema ko da ih bere. Atmosfera je pesimistična i u pesmi se oseća beznade. Na kraju dolazi komentar lirskog subjekta da se uskoro o tome ništa neće znati, što evorcira na zaboravljanje istorije.

»Probudim se
nad krevetom oluja

Padaju zrele višnje
u blato

U čamcu
zapomažu
rašćupane žene

Vihor
zluradih noktiju
davi mrtvace

Uskoro
o tome
ništa se neće znati«
(Pavlović 2002: 7).

»Rekvijem« je još jedna od poznatih pesama iz podciklusa »Šuma prokletstva«. U njoj osećamo ravnodušnost prema tuđoj nesreći koja je prisutna i u realnom svetu. Pre svega je to ravnodušnost kada je u pitanju ljudska smrt, što nas dovodi do spoznanja da ljudska osećanja i vrednosti nestaju. U pesmi se spominje rekvijem, dakle opelo, što znači da je neko umro, ali za njim ostaje samo prazna soba. Smrt se posmatra kao ubičajena pojava pri kojoj ljudi posle svega što jih je snašlo ostaju ravnodušni. U sedmoj strofi može se naslutiti i otuđenost između roditelja i dece. Pesma nije rimovana i nema interpunkcije.

»Ovoga puta
umro je neko blizu

Rekvijem
u sivom parku
pod zatvorenim nebom

Žene su pošle za mrtvim telom
smrt je ostala u praznoj sobi
i spustila zavesu

Osetite
svet je postao lakši
za jedan ljudski mozak«
(Pavlović 2002: 17).

Pesma bez naslova, koja počinje sintagmom »Šuma prokletstva« dala je ime podciklusu i oslikava atmosferu modernog sveta, izgubljenost u vremenu i beznade.

»Zbirke leševa
plivaju pod zemljom
zaboravljena imena
klijaju kamenjem«
(Pavlović 2002: 27).

Poslednja strofa u pesmi ističe istorijski zaborav i činjenicu da laž nadjačava istoriju, što se spominje već u prvoj pesmi:

»Vekovi razgovaraju telefonom
jedino laž
polaže pravo na povratak«
(Pavlović 2002: 27).

5.1.2. Ljubavi

Drugi podciklus »Ljubavi« čini niz dvanaest pesama, uglavnom bez naslova, ali su za njih, za razliku od prošlog podciklusa, karakteristični stabilniji stihovi i duže strofe. Nema više toliko fragmentiranosti kao u »Šumi prokletstva« pa se tako može osetiti neka druga emocija, pre svega emocija ljubavi koja nije idealizovana, već okružena smrću i nerazumevanjem. Slike ljubavi, erotike i seksualnosti često se izmenjuju nekim leksemima koji ukazuju na smrt (npr. kostur). Iskazi koji nekad deluju patetično iskazuju se s estetikom ružnog imenovanja telesnosti i žene (Šeatović-Dimitrijević 2010: 316). U nekim pesmama prisutna je i interpukcija.

Uvodna pesma »Mariji« predstavlja karakterističan primer Pavlovićevog pevanja o ljubavi. Prisutno je puno metafora, pa je tako »trkač« zapravo mladić koji je prešao sve prepreke da je došao do svoje drage i otkrio šta sve njena ljubav može da učini. Pesma nije rimovana.

»Ti si učinila
da trkač na sunčanoj stazi
preskoči zgužvanu zmiju
da bi te uhvatio oko pasa

i otvorio kutiju nadutih pupoljaka«
(Pavlović 2002: 31)

Navodimo primer stihova o ljubavi koja je okružena smrću i prolaznošću:

»Niz vetar na pustom polju
odleću naši zagrljaji
koluti dima u sumraku

Jedino što će moći da se spase
kada nam ruke budu pod zemljom
biće ove nejasne reči

A one su smešne
i znače isto
što i stopa na grobu«
(Pavlović 2002: 33).

U sledećim stihovima vidimo kako pesnik slike erotike zamenjuje nekim leksemima koje ukazuju na smrt:

»Hladan i gladan
kostur mojih želja
hladan i jadan
kostur mojih saznanja
čupaju jedan drugom iz usta
zalogaj tvoje dojke«
(Pavlović 2002: 44).

5.1.3. Prizori

Treći podciklus »Prizori« sadrži sedamnaest pesama od kojih 6 ima naslov, a interpunkcije i rime gotovo i nema. Vrača nas na već doživljenu atmosferu iz »Šume prokletstva«. Stihovi i strofe su opet kratki, nekad svedeni na čak jednu reč. Ponekad

možemo osetiti neke trenutke radosti, ali je atmosfera pre svega mračna i teška, a svet je okružen smrću, raskomadanim telima, krikovima..

»Leševi boja
neprebojne lopte
u mraku

Tvrde ograde
pogrebna brda
u sali čutanja«
(Pavlović 2002: 49).

Ranije smo spomenuli da se u Pavlovićevim delima često oseti vezanost na delo T.S. Eliota, što se može videti u naslovu i sadržini pesme »Preludijum«. Isti naslov i sličan sadržaj imao je naime i Eliotov ciklus pesama. Pesma počinje u urbanom ambijentu, atmosfera je mračna i strašna i prisutne su nadrealne slike pune užasa, straha i smrti.

»Šušte zidovi
škripe snovi
lome se crepovi
sviraju krikovi
devojke leže rasporene
sa zvezdom na svakoj dojci«
(Pavlović 2002: 57).

5.2. U prozi

Drugi ciklus pesničke zbirke imenovan je »U prozi« što upućuje na žanrovske osobine pesama koje se u njemu nalaze. Sadrži jedanaest pesama, od kojih je samo jedna pisana u stihovima, a sve ostale pisane su u prozi. Slike i dalje ostaju apokaliptičke, još uvek se traga za ljudskom suštinom i oseća se usamljenost lirskog subjekta u svetu u kojem živi. Do kontrasta prethodnom ciklusu dolazi time što sihovi nisu više kratki i izlomljeni, već se uklapaju cele rečenice koje imaju i interpunkciju.

Pojavljaju se i pesme rubnog žanra, dakle mešane lirskim i epskim karakteristikama (Šeatović-Dimitrijević 2010: 318–319).

Ja je zovem.

Iako me ne čuje, iako nema merdevina da se popne uza zid, iako će biti kažnjena glađu, ona se hvata za moje ruke i dolazi.

Ne znamo ko nam je prijatelj i šta će sa nama učiniti sveštenici zabrane.

Kojim jezikom govori ovo nepoznato drveće, čije su to kuće, ko nas je ostavio pod tuđim zvezdama na neobjašnjen način?

Sedimo goli na tvrdoj prostirci i stranci smo svemu ovome što se naselilo oko naše ljubavi.

Ali mi se ne zbunjujemo; u svakom snu mora da ima nečeg neobičnog?

(Pavlović 2002: 78)

U ciklusu nalaze se i dva psalma, »Psalm I« i »Psalm II«. Psalm je pesma religioznog sadržaja i može da izražava molbu, zahvalu, pokoru, čašćenje i slično, pa se tako uvodi biblijska leksika. Pavlović u Psalmu I blagosilja one koji su mirnog, dobrog i čistog srca:

1. Blago onome koji sedi mirno na svojim stolicama i čije srce nije jazbina skrivenih zverova.
2. Blago onome koji može da pomiluje lalin cvet, a da joj latice ne obori u hladnu vodu i čije reči niko još nije čuo, ma da svi znaju da on govori mnogo.
3. Blago onome koji popušta pacovima i ostavlja zalogaje sitima i čija je utroba puna leptirova, dok snegovi zastiru jedino lice sunca.

(Pavlović 2002: 79)

Potom ironično kaže da će njih Gospod ostaviti da žive sa mrtvorodenom decom koja još nisu krštena, u večnom mraku limba, gde nema kazne kakva čeka ljude koji idu u pakao:

6. Blago njemu, jer u zli dan Gospod će ga sačuvati od seobe po zvezdama i ostaviće ga da uživa u mraku sa mrtvorodenom decom i biće blažen!

(Pavlović 2002: 79)

5.3. Rime

Treći, poslednji ciklus »Rime«, sadrži dvadeset i četiri pesme. Većina pesama ima rimu i interpunkciju i čak šesnaest pesama ima naslov. Tim ciklusom se u pesničku zbirku vraća emocija koja može biti pozitivna ili negativna, dok je ranije svet, pa time i ljudi u njemu, bio prazan. Oseća se i smirenost i ljubav i bol. Destrukcija i kaos polako nestaju, samo se ponekad jave kroz sećanje na prošlost. Vera, ljubav i nada vratile su se u prazan svet i unele svetlost koja nas asocira na mir koji je nastupijo nakon rata (Šeatović-Dimitrijević 2010: 319–320):

»Na polja LJubavi nek dani nam odjezde;
Znaj da od Smrti spaseš sve što podariš njoj«
(Pavlović 2002: 99)

Ovi stihovi su primer sećanja na mučnu prošlost:

»Zalaje pas zbog davno početih muka
i kao prazan hodnik bruji njegovo grlo«
(Pavlović 2002: 101).

Ciklus sadrži madrigale: »Majski madrigal«, »Madrigali za nju I-VII«, »Ribarski madrigal«. To su pesme romanesknog porekla sa pastoralno ljubavnim sadržajem i tradicionalno sadrže dva rimovana terceta i završni dvostih sa poentom (Paripović 2010: 358):

»Na tvome krilu više sam otkrio raja
No život što očekuje od svoga kraja«
(Pavlović 2002: 96).

Sadrži i sonete Petrarkinog tipa: »Sonet«, »Smrt ljubavnika«, »Zapamti!«, »O rukama«. Sastoje se od četrnaest dvanaesteraca raspoređenih u dva katrena i dva terceta. U sonetu »Zapamti!« dobro je vidan povratak emocija i vere u bolju budućnost, a sadrži i poruku da čovek mora u svim prilikama i situacijama da sačuva čovečnost. Prve dve strofe imaju klasičan raspored rime ABBA – ABBA, a druge dve CCD – CDC:

»Združen s ljudima u životvornu penu
Otkrićeš u svome zagrljaju ženu
I nećeš više srce grčem da boraš

»Po svetlu i po noći, uz svaku menu
Meseca i vetra, zapamti da moraš
Sačuvati čovečnost, po svaku cenu«
(Pavlović 2002: 108).

Često se iz pesničke zbirke ističe poslednja pesma koje je puna optimizma i u kojoj ima nade i vere u bolju budućnost, pa je time u opoziciji prvoj pesmi zbirke. Pesnik u njoj poručuje da se treba odbraniti od novih problema i boriti se, te imati nadu u bolje sutra. Pesma nema naslov, ali ima interpunkciju i ukrštenu rimu u sve tri strofe (ABABA).

»Treba ponovo pronaći put
i poziv zemlje i pravac daha,
na raskrsnici plod treba uzbrati žut,
kolenu hitrom ostaviti maha
i čeznući za krilima, krenuti na put«
(Pavlović 2002: 116).

U ovom ciklusu nalazi se i već spomenuta pesma »Dosta je tramvaja« koju smo na neki način označili kao programatsku pesmu Miodraga Pavlovića. Ističe da treba nešto da se promeni u društvu i čoveku, da se treba boriti protiv represije nad čovekom i njegovim stvaranjem i da čovek mora da ima osnovne ljudske vrednosti.

6. MIT U PESNIŠTVU MIODRAGA PAVLOVIĆA

Mit jeste sloj koji je uočljiv ne samo u pesništvu Miodraga Pavlovića, već i u pesmama njegovih savremenika kao što su Branko Miljković, Ivan V. Lalić, Vasko Popa i dr. Postoji niz pesama Miodraga Pavlovića, u kojima se uočava mitski sloj značenja. Neke od njih jesu: »Pindar u šetnji«, »Stražar pred Atinom«, »Odisej«, »Lindos«.

Zanimljiv je način na koji se Pavlović služi mitom u svome pesništvu. Uzećemo kao primer pesmu »Odisej govori«. Kakav je Pavlovićev Odisej, a kakav je tradicionalni, odnosno Homerov? Dok Homerov Odisej želi da se vrati kući na Itaku, Pavlovićev Odisej želi da se spasi sa zemlje:

»Kažu da sam moreplovac što je zalutao,
No druga je moja tajna:
Ja se ovako sa zemlje spasavam«
(Pavlović 1962: 17).

Homerov Odisej je simbol trajanja, lutanja, upornosti, a Pavlović dovodi u svojoj pesmi to trajanje u pitanje:

»Oni koji sad u trajanju opstaju
u mojim su očima već bivši:
šareni su od strasti,
a ranoranka zora smrti
već modro pod njihovim telom sviće«
(Pavlović 1962: 18).

Pavlovićev Odisej je moderni Odisej, Odisej nihilističkog mraka. Boginje su ovde pretnja, nisu kao Atena, koja je Homerovog Odiseja štitila. Bogovi u ovoj pesmi umiru:

»Zato ni bogovi neće više da se rađaju«
(Pavlović 1962: 18).

Komunikaciju sa mitskim svetom, pesnik uspostavlja pesmom, kao ritualom koji ukida vremensko prostorne granice (Jovanović 1998: 80). Zorić tvrdi da čitaoci mit koji je nekada živeo možemo samo donekle da razumemo (Zorić 1998: 25).

Možemo zaključiti, da Pavlović kao savremeni pesnik, a prema stavovima iz Eliotovog eseja »Tradicija i individualni talenat« želi da se osloni na tradiciju, koristi tradicionalne motive na, videli smo, autentičan način.

7. ZAKLJUČAK

Prikazali smo deo pesništva Miodraga Pavlovića u kontestu vremena prve zbirke »87 pesama«, u kontestu jugoslovenske književnosti nakon završetka Drugog svetskog rata. Ona je naime, kao što smo na početku rada spomenuli, bila pod velikim uticajem vanknjiževnih činjenica, kao što su istorija, politika i ideologija. Vlast su preuzeli komunisti i uspostavili socijalistički društveni režim koji je umetnicima, pa i književnicima, postavljao zahteve koje su isprva nastojali da ispune. Važan izvor ideja bio je realizam, tematika je bila vezana na socijalnu agažovanost, NOB i okupaciju, a ograničenja su uticala i na pristup, formu, tehniku i stil pisanja. Uticaj sovjetske književnosti socijalistiškog realizma počeo je da slabi kada je došlo do političkih promena, pa je time i književnost dobila mogućnost da se razvija u nekom drugom smeru.

Miodrag Pavlović jeste jedan od pisaca koji je napravio zaokret i doneo nešto novo, nešto drugačije od te angažovane književnosti. Do najznačajnije promene u posleratnoj književnosti došlo je 1952. godine kada je bila objavljena knjiga Miodraga Pavlovića »87 pesama«, te 1953. kada su izašle knjige »Kora« Vaska Pope i »Reč i vreme« Zorana Mišića. Te tri knjige označavaju početak novog pravca u modernoj književnosti koji je obeležio stvaranje 50-ih i 60-ih godina dvadesetog veka.

Pesnik »87 pesama« je veoma raznovrstan književnik jer se uspešno oprobao kao pisac priča, romana, drama, putopisa, eseja, studija, antologija i mnogobrojnih pesničkih zbirki. Njegov opus je raznovrstan i po temama i po motivima, pre svega zato što je pesnik tradicije i interesuje ga nacionalna, slovenska, helenska, vizantijska, pravoslava i evropska tradicija. Izgrađivao je i svoje teorijske poglede na poeziju, istoriju, filosofiju, religiju i kulturu, te je često razmišljao o smislu i svrsi poezije i tako napisao mnogo knjiga i eseja o teoriji poezije.

Sa zbirkom »87 pesama« Pavlović je u srpsku poeziju uneo promene u dotadašnji način pevanja, sadržinu, formu i stil, što je bilo u skladu sa modernim tokovima svetske poezije. Zbirka je naišla na nerazumevanje pa time i na neprihvatanje te tako izazvala mnogobrojne kritike i rasprave. U njoj se prenosi svet destrukcije, haosa, užasa, straha i smrti i ističe usamljenost čoveka i odsustvo osnovnih ljudskih vrednosti te širenja zla.

Glavni motivi zbirke su rat, tamnice, leševi, smrt, bekstvo, ostatci, ljudski krikovi. Pavlović gradi pesme asocijativnim nizanjem tih motiva.

Na primerima pesama videli smo da je ta zbirka novosti donela i u formalnom smislu, jer je obuhvatala raznovrsne oblike pesama, strofe i stihove. Neke pesme pisane su slobodnim stihom, dok druge imaju oblik soneta, madrigala, psalama, epitafa i pesama u prozi. Stih je ponekad sveden na najosnovnije jedinice, jednu reč ili sintagmu, čime se izražava haotična situacija vremena. Ta se izražava i nedostatkom interpunkcije.

Zbirka sadrži osamdeset pesama koje su raspoređene u tri ciklusa čija imena ukazuju na versifikacijske osobine pesama: »Slobodni stihovi«, »U prozi« i »Rime«. Kroz cikluse se slika destrukcije, leševa i ranjenih tela postepeno umanjuje i prelazi na smirenije i uređenije stihove i rime. Strahote rata postaju samo sećanje iz nedavne prošlosti i tako nas iz beznađa, koji je prisutan u prvoj pesmi, dovodi do nade u poslednjoj pesmi.

Najzad, videli smo na koji način Pavlović u svojim pesmama oblikuje mit, na jedan autentičan način. Prikazali smo i na koji način su teme i motivi koje koristi u svome pesništvu autentični, specifični i drugačiji od tema i motiva ostalih pesnika. Pokazali smo da je Pavlović pesnik-erudita, da bi ga mogao čitati, čitalac mora biti potkovan znanjem.

Miodrag Pavlović je značajno doprineo razvoju posleratne srpske poezije i zbog svoje originalnosti zaslužuje da se čita stalno iznova. U diplomskom radu smo pomoću primera pesama i stihova predstavili karakteristike njegove poetike i njegove prve pesničke zbirke »87 pesama«. Analizom njegovog dela, pokazali smo zašto zaslužuje jedno od najznačajnijih mesta među srpskim savremenim pesnicima.

8. POVZETEK

Jugoslovanska književnost je bila po koncu druge svetovne vojne okupirana z aktualnim zgodovinskim, družbenim in političnim dogajanjem. Vzpostavil se je nov, socialističen družbeni režim, ki je književnosti postavljala zahteve, vezane na tematiko, obliko, tehniko in stil. Pomembno izhodišče je predstavljal realizem, prevladovali pa so avtorji z leve, ki so pisali o socialni angažiranosti, NOB in okupaciji.

Do spremembe je prišlo postopoma, najbolj izrazito pa po sporu s informbirojem leta 1948, ko je vpliv sovjetske književnosti socialističnega realizma začel slabeti. Prišlo je do literarnega spora v katerem so bili na eni strani tako imenovani »realisti«, ki so zagovarjali tradicionalen model književnosti, na drugi pa »modernisti«, ki so želeli obnoviti predvojno avantgardo. Glavna borba je potekala preko literarnih časopisov, kot so »Književne novine«, »Mladost«, »Svedočanstva«, »Dela« in »Savremenik«. Književnost se je tako postopoma spreminjala, osnovne značilnosti so postale estetizem, formalizem in avantgardizem, vzore pa so iskali v medvojnem ekspresionizmu in nadrealizmu ter v tujih modernih književnikih.

Tudi povojna poezija je bila pod vplivom aktualnih družbenih in političnih dogajanj. Morala je biti predvsem pragmatična, utilitarna in poljudna, torej v skladu z ideologijo časa. Takšen način pisanja je zabeležen v zborniku »Poezija mladih« (1947), v katerem so mladi pisci pisali pesmi kolektivnega vzdušja, brez izrazite individualnosti. Prva oblika nasprotovanja temu načinu pisanja je bila tradicionalna, pesniki so se obrnili k osebnim emocijam in odkrivanju svoje intime. To je bila poezija subjektivnega lirizma, ki pa se sprva ni smela predstavljati v javnosti. V prvo generacijo povojnih pesnikov uvrščamo Stevana Raičkovića (1982–2007), Rista Tošovića (1923–1986), Slavka Vukosavljevića (1927–2004), Svetislava Mandića (1921–2003), Slobodana Markovića (1928–1990), Branka V. Radičevića, Miroslava Antića (1932–1986) in druge.

V letih 1952 in 1953 pride do velikega preobrata v srbski književnosti, saj izidejo tri prevratne knjige: pesniška zbirka »87 pesama« Miodraga Pavlovića, pesniška zbirka »Kora« Vaska Pope in knjiga kritik in esejev »Reč i vreme« Zorana Mišića. Te so v

književnost vpeljale novo smer, ki je obeležila ustvarjanje v 50-ih in 60-ih letih prejšnjega stoletja.

Miodrag Pavlović (1928–2014) je bil pisec zgodb, romanov, dram, potopisov, esejev, študij in antologij, prevajalec in avtor številnih pesniških zbirk. Njegov opus je raznolik po temah, motivih in oblikah. Je pesnik tradicije, saj ga zanimajo nacionalna, slovanska, helenska, bizantinska, pravoslavna in evropska tradicija. Je eden od dveh pesnikov petdesetih let prejšnjega stoletja, utemeljiteljev modernega pesništva in premišljevanja o poeziji. Njegove prve pesmi so bile objavljene 1951. leta v časopisu »Mladost«, leta 1952 pa je izšla njegova prva pesniška zbirka »87 pesama«, ki je v srbsko poezijo vnesla originalnost.

Napisal je tudi mnoge druge pesniške zbirke, kot so »Stub sećanja« (1953.), »Oktave« (1957.), »Mleko iskoni« (1963.), »Velika Skitija« (1969.), »Hododarje« (1971.), »Zavetine« (1976.), »Divno čudo« (1982.), »Ulazak u Kremonu« (1989.), »Knjiga staroslovna« (1989.), »On« (1989.), »Pesme o detinjstvu i ratovima« (1992.), »Međustepenik« (1994.) ... Gradil je tudi svoje teoretične poglede na poezijo, zgodovino, filozofijo, religijo in kulturo ter v svojih esejih razmišljal o smislu poezije. Želel je sporočiti, da književnost ne sme biti podrejena vsiljenim dogmam, ki so izhajale iz povojne ideologije, da mora književnik ustvarjati po svojem umetniškem nagonu, in da je treba v svet vrniti človeške vrednote. Osnovno vprašanje, ki ga spremlja tekom ustvarjanja, je obstoj sveta, kako se svet odkriva človeku in kakšen je človekov položaj v njem, odgovor pa išče v odkrivanju začetkov človeškega obstoja na Zemlji.

Pavlović je pisal hermetično, eliptično in asociativno poezijo, ki ni imela vzora v dotedanji južnoslovanski književnosti in je od bralca zahtevala, da jo občuti in dojame. Zavzemal se je za tradicijo, ki po njegovem mnenju delu daje posebno vrednost in trajnost. Njegova verzifikacija je raznolika, saj imajo nekatere pesmi klasično obliko kitic, druge pa nimajo ne kitic, ne rime, ne ločil, saj tudi v svetu, o katerem piše, ni pravil. Vzporedno je negoval racionalno in imaginarno, optimizem in pesimizem, proste in silabične verze ter tematiziranje posameznika in skupnosti.

Pesniška zbirka »87 pesama« je izšla leta 1952, njeni glavni motivi so vojna, temnice, trupla, smrt in beg, občuti pa se strah, kaos in osamljenost človeka. Prevladujejo slike

razpadanja, razmetanih predmetov, ostankov, delov človeškega telesa, človeških krikov... Zbirka opozarja na represijo nad človekom in njegovim dotedanjim ustvarjanjem ter na pomanjkanje osnovnih človeških vrednot. Pomembna tema je iskanje lastne identitete in smisla življenja.

Tako kot je specifična v tematskem smislu, je tudi v formalnem, saj obsega raznolike oblike pesmi, kitic in verzov. Nekatere pesmi so pisane v prostem verzu, medtem ko imajo druge oblike soneta, madrigala, psalma, epitafa in pesmi v prozi. Verz pogosto sestavlja le ena beseda ali besedna zveza, s čimer pesnik doseže razdrobljenost in izraža kaotično družbeno situacijo. Ta občutek še poveča odsotnost ločil.

Pesmi v zbirki so razporejene v tri cikle, katerih imena kažejo na verzifikacijske značilnosti pesmi znotraj cikla: »Slobodni stihovi«, »U prozi« in »Rime«.

Prvi cikel »Slobodni stihovi« vsebuje pesmi, ki nimajo ne naslova ne ločil, s čimer se aludira na destruktivno in kaotično situacijo časa. Deli se na tri dele. Prvi je »Šuma prokletstva«, v katerem so verzi prosti in kratki, atmosfera je težka in strašna, prisotne pa so slike razkosanih teles, krikov, smrti, vojnih in povojnih stanj ... Tako sintagma »Gozd prekletstva« v naslovu predstavlja realen svet, v katerem vlada kaos in ni upanja za boljšo prihodnost. Drugi del prvega cikla, imenovan »Ljubavi«, za razliko od prejšnjega, prinaša bolj stabilne verze in daljše kitice. Občuti se drugačna emocija, predvsem ljubezen, ki pa ni idealizirana, temveč je obkrožena s smrtjo in nerazumevanjem. Tretji del, »Prizori«, zopet prinaša že doživeto, temačno in težko atmosfero iz »Šume prokletstva«, le da tokrat občasno občutimo žarek veselja.

Drugi cikel zbirke je imenovan »V prozi«. Slike so še vedno apokaliptične, lirski subjekt pa je sam v svetu, v katerem živi. Kontrast prejšnjemu ciklu je viden v verzih, ki niso več kratki, vključujejo se celotni stavki z ločili. Cikel vsebuje tudi dva psalma, ki prinašata biblijsko leksiko.

Tretji, zadnji cikel, »Rime« večinoma vsebuje pesmi, ki imajo rimo, ločila in naslov. S tem destrukcija in kaos v svetu počasi izginjata, vrača pa se emocija, pozitivna ali negativna. Prej je bil svet prazen, sedaj pa se občutijo umirjenost, ljubezen in bolečina, vrnili pa sta se tudi vera in upanje v boljšo prihodnost. Ti občutki asociirajo na mir, ki je

nastopil po vojni. Cikel vsebuje madrigale in tudi italijanske sonete. Zadnja pesem cikla in tudi pesniške zbirke je polna optimizma, vere in upanja v boljšo prihodnost, kar jo postavlja v nasprotje s prvo pesmijo zbirke.

Od prve do zadnje pesmi se tako skozi cikle zmanjšuje slika destrukcije, smrti in trupel, prehaja pa se na urejene in umirjene rime v sonetih, madrigalih in nokturnu. Grozote vojne postajajo le še spomin iz nedavne preteklosti, trupla in okostja pa zamenjajo žensko telo, plodnost, človeškost in čustva. Zbirka se začneja z brezupom in konča z upanjem.

9. LITERATURA I IZVORI

1. Čolak, B, 2010. Hipotaze lirskog subjekta u »Šumama prokletstva« Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 325–351.
2. Delić, J, 2010a. Utemeljivač modernog pevanja i mišljenja. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 11–15.
3. Delić, J, 2010b. Uz poetiku Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 47–60.
4. Deretić, J, 2004. *Istorija srpske književnosti*. 4. izd. Beograd, Prosveta, 1247 str.
5. Deretić, J, 2007. *Kratka istorija srpske književnosti*. Novi Sad, Art print, 346 str.
6. Despić, Đ, 2008. Poreklo pesme: potencijal intertekstualnosti u poeziji Miodraga Pavlovića. 1. izd. Zrenjanin, Agora, 262 str.
7. Đorđević, Č, 1990. Miodrag Pavlović – prevratnik i jeretik. *Braničevo*, 1, 1, str. 57–62.
8. Jovanović, B., 1998. Mitsko u poeziji Miodraga Pavlovića. V: Marković, S., Ž. (ur.). *Poezija Miodraga Pavlovića: zbornik radova*. Beograd, Zadužbina Desanke Maksimović, str. 79–87.
9. Marković, R, Petković, N., 2000. *Kratak pregled srpske književnosti*. Beograd, *Lirika*, 149 str.
10. Marković, S, Ž., 1998. Razgovor o poeziji Miodraga Pavlovića. V: Marković, S., Ž. (ur.). *Poezija Miodraga Pavlovića: zbornik radova*. Beograd, Zadužbina Desanke Maksimović, str. 5–7.
11. Mihajlović, B., 1971. *Književni razgovori*. Beograd, Nolit, Srpska književna zadruha, 314 str.
12. Miodrag Pavlović, 2014. Wikipedija. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Miodrag_Pavlovi%C4%87 (preuzeto: 21. 8. 2014.).
13. Palavestra, P, 1972. *Posleratna srpska književnost: 1945–1970*. Beograd, Prosveta, 503 str.

14. Paripović, S, 2010. Specifičnosti formalizacije ranih pesama Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 353–366.
15. Pavlović, M., 1962. *Mleko iskoni*. Beograd, Prosveta, 41 str..
16. Petrov, A., 2010. Hronotopi u poeziji Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.).
17. *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 61–110.
18. *Poezija mladih*. 1948. Tošović, R. (ur.). Beograd, Novo pokoljenje, 174 str.
19. Radulović, M, 2010. Kulturološko-filosofske ideje Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 135–159.
20. Rakitić, S., 1998. Miodrag Pavlović ili lirska parabola o tvorcu, svetu i čoveku. V: Marković, S., Ž. (ur.). *Poezija Miodraga Pavlovića*. Beograd, Zadužbina Desanke Maksimović, str. 9–13.
21. Šeatović- Dimitrijević, S., 2010. Princip ciklizacije u pesničkoj knjizi 87 pesama. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 299–323.
22. Vučković, R, 2010. Poetičko-kritičke novine Miodraga Pavlovića. V: Delić, J. (ur.). *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Beograd, Institut za književnost i umetnost, str. 19–46.
23. Zorić, P., 1998. Duša i svetilište: pesnički put Miodraga Pavlovića. V: Marković, S., Ž. (ur.). *Poezija Miodraga Pavlovića: zbornik radova*. Beograd, Zadužbina Desanke Maksimović, str. 15–31.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomska naloga »87 pesama« *Miodraga Pavlovića* v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, september 2014

Nataša Vukajlović